

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВОМУ ПРОСТОРИ

А.С.Лисецький, доктор економічних наук, професор

І.І.Думич, РВПС України НАН України

М.І.Соломко, РВПС України НАН України

Проаналізовано конкурентоспроможність АПК України у світовому економічному просторі. Зроблено висновки щодо проблем, переваг та загроз, які постають при вступі України до СОТ.

Проанализирована конкурентоспособность АПК Украины в мировом экономическом пространстве. Сделаны выводы в отношении проблем, преимуществ и угроз, которые возникают при вступлении Украины в СОТ.

Вступ до СОТ не тотожний входженню України у світовий економічний простір: торгівля сільськогосподарською продукцією і продовольством іде повним ходом, а вся проблема полягає у тому, щоб прийняти певні зобов'язання, а саме щодо: доступу до світового ринку; внутрішньої підтримки вітчизняного виробника; експортної конкуренції; узгодження санітарних та фітосанітарних заходів.

Аграрна потужність АПК України є фактором, що не викликає сумніву. Наші дослідження дозволяють зробити висновки, що вітчизняний товар є адекватним за ціною і якістю, а тому може успішно конкурувати з дешевим але низької якості імпортним товаром.

Конкурентоспроможність СГП за результатами 2005 р. є достатньо високою. Основна сума доданої вартості надходить з продукцією рослинництва (22%, а у тваринництві — 8%). На кожні 1000 грн. первинних матеріальних витрат ринок забезпечує: у рослинництві — 760 грн., у тваринництві 670 грн. зновуствореної вартості, зокрема на формування доходів домогосподарств населення (ДГН) з оплатою праці, прибутком та інвестиційними сумами амортизаційних відрахувань з вартості основного капіталу, рентних платежів за землю і майно. Все це свідчить про достатньо високий рівень конкурентоспроможності товаровиробників у групі товарних господарств з середнім рівнем інтенсивності використання продуктивних сил, а тому в цілому вони не потребують фінансової підтримки виробництва.

Формування конкурентоспроможного сільського господарства розглядається з боку структури вартості продукції рослинництва (табл. 1).

Середня гармонійна первинних матеріальних витрат в 2005 р. не перевищувала 1 тис., а цінове покриття — 1,8 тис. гривень з розрахунку на 1 га зібраних площ, що відповідає попереднім оцінкам самодостатності СГП. Структурний аналіз показує, що галузева диференціація витрат і цінового покриття є досить значною, зокрема, найбільшу окупність мають картоплярство, овочівництво і вирощування цукрових буряків. Зернове господарство і вирощування технічних культур, зокрема соняшнику, має низьку окупність.

У тваринництві є ознаки позитивних зрушень, намітилась тенденція до покращення цінової кон'юнктури ринку (табл. 2).

У молочному скотарстві, свинарстві і птахівництві спостерігається зростання прибутковості виробництва за рахунок суттєвого підвищення закупівельних цін в період 2001-2005 рр. Проте вони є значно нижчими порівняно з європейськими, а тому іноземні закупівельники матимуть мотивацію щодо активної діяльності в Україні.

Одним з основних критеріїв конкурентоспроможності АПК України на світовому ринку є наявність експортного потенціалу і стабільність цін попиту. Що стосується основних видів продукції рослинництва, то такі оцінки є позитивними, але неоднозначними (табл. 3).

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Перша проблема, яка постає при вступі України до СОТ стосується системи закупок, реалізації і привласнення ренти. Домовленість щодо доступу до ринку умотивована інтересами розвинутих країн, які прагнуть реалізувати експортну ренту, тобто різницю між цінами світового і національного ринків. Наочною є ситуація, яка склалась на ринку продукції рослинництва: позитивним є лише збільшення обсягів виробництва і експорту овочів, які мають високу окупність, що стосується збільшення експорту зернових, то тут разом з низьким ціновим покриттям на 1 га ціна експорту нижча імпорту в декілька разів (пшениця — в 4, жито — 4, ячмінь — 7). Це більш складною є ситуація на ринку продукції олійно-жирового комплексу — зростаючий попит на насіння олійних культур, зокрема зовнішній, спричинив зростання експорту соняшникового насіння та продуктів його переробки. Зокрема в

2005 р. експорт насіння склав – 35,6 тис. т, олії – 852 тис. т, а в 2006 р. – 229 та 1629 відповідно, що можна оцінити виключно як негативне явище через ґрунтовиснажливий характер і спадаючу урожайність цієї культури.

Таблиця 1

Структура цінності продукції сільського господарства (2005 р.)

	Загальна кількість СГП	Частка зібраних площ	Матеріаломісткість, грн./га	Оплата праці з відрох., грн./га	Прибуток, грн./га	Рента, грн./га	Урожайність, ц/га	Ціна, грн./ц	Цінове покриття, грн./га
Пшениця	7284	0,2443	981	133	41,28	208,8	33,1	41,21	1364
Ячмінь	5696	0,1055	1026	201	366	271	37,7	49,49	1865
Кукурудза	2128	0,0884	1370	265	-110	146	49,4	33,85	1671
Гречка	2852	0,0074	394	95	27	-51	6,4	72,87	465
Соняшник	5630	0,1322	945	191	365	359	10,5	95,83	1006
Картопля	210	0,0048	6276	5058	2760	2151	242,3	67,05	16244
Овочі	557	0,0087	866	11282	5811	3487	322,0	66,59	21445
Цукрові буряки	1674	0,0833	4308	1179	940	683	424,7	16,74	7110
Середнє	-	1,0000	993	323	229	237	-	-	1782

Джерело: БД з форми №50 Держкомстату України за 2005 р.

Динаміка ринкових цін на продукцію тваринництва

	Обсяг ринку, 1000т			Ціна реалізації, грн./т			Прибутковість, %		
	2001р.	2004р.	2005р.	2001р.	2004р.	2005р.	2001р.	2004р.	2005р.
Молоко	2578	1857	1923	596	778	1033	-0,8	-0,4	12,2
ВРХ (ж. м.)	408,2	314,5	269,0	3524	4133	5406	-21,4	-33,8	-25,0
Свині (ж. м.)	89,1	125,9	132,9	6331	6666	9414	-7,2	-14,4	14,9
Вівці (ж. м.)	2,9	2,3	1,8	3274	3788,0	5430	-24,9	-44,3	-32,1
Птиця (ж. м.)	40,2	92,9	153,0	5376	5096	6343	-1,7	3,8	12,2
Яйця, тис.шт.	2887	4580	5267	205	235	256	25,1	15,2	23,5

Джерело: БД з форми №50 Держкомстату України за 2001, 2004, 2005 рр.

Зворотню є ситуацію на ринку продукції тваринництва, зокрема з ресурсами м'яса в Україні, де слід звернути увагу на мотивацію імпорту (зокрема свинини з Бразилії та Китаю), яка базується на демпінгових цінах продукції, та можливостях перепродати її за більш високими цінами на внутрішньому ринку і на експорт в РФ та інші країни СНД. Маніпуляції з якістю стали приводом до того, що РФ, яка імпортувала в 2005 р. 63,8 тис. т м'яса з України, у 2006 скоротила закупки до 2,6 тис. т.

Природно, що розвинуті країни мають неабиякий інтерес до присутності своїх компаній на національних ринках інших країн для закупок сільськогосподарської продукції за низькими регіональними цінами та привласнення не тільки експортної, а й природної ренти. Загроза полягає у тому, що хаос на внутрішньому ринку вже порушив проблему національної продовольчої безпеки і безпеки продовольства.

2. Другою є проблема внутрішньої підтримки вітчизняного виробника і споживача. США та інші розвинуті країни світу мають власні системи підтримки не тільки фермерів, а й споживачів продовольства, від яких не хочуть відмовлятися з відомих причин. Потенційні експортери з малорозвинутих країн не можуть застосувати систему підтримки сільського господарства через від-

сутність коштів в національних бюджетах. В свою чергу, відмова від політики протекціонізму коштує втрат експортної ренти, що є предметом змагання та конкуренції. Втрати і вигоди в системі повинні балансуватися домовленостями, але тоді годі говорити про ліберальний ринок. Проблема також у тому, що система закупок продукції сільського господарства і система зовнішньої торгівлі розмежовані юридично, а тому експортна рента привласнюється торгівлею всупереч бажанню виробників збільшити власні рентні доходи. Сільському господарству залишається просити допомоги від держави, а в разі відсутності коштів втрачати дохід на користь перекупників.

3. Аграрна політика держави має будуватися відповідно до глобальних переваг і загроз АПК України. Це повинна бути політика протекціонізму, але тільки ринковими методами. В АПК України виробляються всі необхідні для внутрішнього ринку продукти харчування, тому їх імпорт не є бажаним. Але оскільки сільське господарство має надлишок природно-ресурсного потенціалу, то оптимальним варіантом розвитку може бути лише експортно-орієнтована модель. Саме тому вступ України до СОТ має стати фактором стабілізації і розвитку галузі. Проте СОТ є фактором потенційної загрози для АПК України, коли транснаціональні компанії будуть скуповувати продукцію сільського господарства за нашими низькими цінами і за мінімальної оплати найманої праці, низьким рівнем інноваційних відрахувань, а продавати — за власними високими цінами. Глобальну загрозу можна подолати ринковими методами, якщо будувати механізми нормальної оптової торгівлі та розподілу експортної ренти за факторами виробництва.

4. Державна підтримка повинна будуватися на зміщенні акцентів в напрямку заходів “зеленої скриньки” і скороченні заходів ринкової та цінової підтримки, а саме інтервенційних закупок і різноманітних субсидій, які класифікуються, як заходи “жовтої” і, навіть, “червоної скриньки”.

Таблиця 3

Динаміка ресурсів продукції рослинництва у ретроспективі

Показники	1992-1999 рр.		1996-2000 рр.		2001-2005 рр.		1992-2005 рр.		
	Обсяг на рік, млн.т	%*	Обсяг на рік, млн.т	%*	Обсяг на рік, млн.т	%*	Обсяг на рік, млн.т	%*	Темп*
Зерно									
Всього ресурсів	38,7	100	29,1	100	35,2	100	34	100	0,993
Експорт	0,4	1,1	3,2	10,8	8,4	24	4,3	12,5	1,243
Фуражні ресурси	21,6	55,7	12,9	44,3	13,8	39,2	15,7	46,1	0,969
Насінневий фонд	4,5	11,7	3,8	13,1	3,6	10,2	3,9	11,6	0,984
Технічні витрати	2,7	6,9	1,1	3,7	1,2	3,6	1,6	4,7	1,014
Продовольство	9,5	24,5	8,2	28	8,1	23	8,5	25	0,989
Картопля									
Всього ресурсів	18,2	100	16,3	100	17,7	100	17,3	100	1,013
Експорт	0	0,2	0	0	0	0	0	0,1	0,869
Фуражні ресурси	5,7	31,6	4,9	30,3	5,2	29,7	5,3	30,5	1,009
Насінневий фонд	4,8	26,4	4,6	28,3	5	28,4	4,8	27,8	1,018
Технічні витрати	0,5	3,0	0,2	1,4	0,8	4,6	0,6	3,0	1,103
Продовольство	7	38,7	6,5	40	6,6	37,3	6,7	38,6	1,010
Овочі та баштанні									
Всього ресурсів	5,9	100	5,9	100	6,9	100	6,2	100	1,025
Експорт	0,1	1,5	0,1	1,2	0,1	1,1	0,1	1,2	1,003
Насінневий фонд	0,1	1	0,1	1,3	0,1	1,3	0,1	1,2	1,044
Технічні витрати	1,1	18,4	0,9	16,5	1,3	19	1,1	5,9	1,003
Продовольство	4,7	79,2	4,8	80,9	5,4	78,2	5	79,4	1,025
Плоди, ягоди та виноград									
Всього ресурсів	2,7	100	2,2	100	2,2	100	2,3	100	1,002
Експорт	0,1	2,7	0,1	3,4	0,2	8,9	0,1	5,0	1,085
Технічні витрати	0,9	30,1	0,6	25,9	0,5	22,4	0,6	26,1	0,987
Продовольство	1,8	67,3	1,5	70,6	1,5	68,7	1,6	68,9	1,004

Джерело: Держкомстат України: Статистичні збірники різних років.

Примітка: * в % до обсягу ресурсів;

** Темп зростання 2002-2005 рр. до 1992-1999 рр.

5. Загальні переваги від членства у СОТ можна підсумовувати в такий спосіб: створення більш сприятливих умов доступу на світові ринки товарів і послуг на основі передбачуваності і стабільності розвитку торговельних відносин

із країнами-членами СОТ, включаючи транспарентність їх зовнішньоекономічної політики; доступ до механізму СОТ у сфері врегулювання суперечок, які виникають в процесі торгівельних відносин та для контролю за реалізацією угод і домовленостей Уругвайського раунду, що забезпечує захист національних інтересів, і в такий спосіб усунення дискримінації; можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торгівельно-економічних інтересів шляхом ефективної участі у БТП при виробленні нових правил міжнародної торгівлі.

6. Від вступу до СОТ цілком можливі ускладнення у сфері державного регулювання економічного розвитку, спричинені необхідністю: а) переходу на нові, міжнародно погоджені умови державного регулювання економіки та б) відмови від використання традиційних важелів економічної і, перш за все, вертикальної агропромислової політики, а саме: можливості застосовувати пільги до оподаткування, мита та інші платежі, списувати заборгованість підприємств перед державою, використовувати державні закупівлі, як інструмент стимулювання вітчизняного виробництва, контролювати та регулювати фінансові потоки, напрями збуту товарів тощо.